

**MEMÒRIA DE L'ACTIVITAT
CIENTÍFICA DE L'MHCB**

FITXA TÈCNICA

Direcció

Julia Beltrán de Heredia Bercero (Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona)
Charles Bonnet (exdirector del Service Cantonale d'Archéologie de Geneve)

Aixecament planimètric

Emili Revilla i Cubero amb la col·laboració de Núria Miró i Alaix

Arqueòlegs

Isabel Fernández del Moral, Ester Albiol

Estudi antropològic

Daniel Castro, Xavier Jordana, Assumpció Malgosa. Grup de Recerca Osteobiografia (GROB). Unitat d'antropologia Biològica. Universitat Autònoma de Barcelona

Datació per C-14

Beta Analytic Radio Carbon Dating Laboratory, Miami. Florida

Estudis d'antrocologia

Ethel Allué de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona

Identificació de fitòlits

Joan Enrich, Vanessa Ferrero, Montse Gómez (Arqueocat)

Estudis de materials ceràmics

Ramón Járrega, Julia Beltrán de Heredia Bercero

Dibuix de materials arqueològics

Emili Revilla, Ester Albiol, Isabel Fernández del Moral, Montse Duran

Datació per termoluminiscència de ceràmiques

Pedro Benítez, Tomás Calderón i Asunción Millán, Laboratorio de Termoluminiscencia de la Universidad de Madrid.

Caracterització arqueomètrica de ceràmiques

J. Buxeda i Garrigós i M. A. Cau Ontiveros. Equip de Recerca Arqueomètrica de la Universitat de Barcelona¹

Període de realització

Programa estable amb fases de realització anuals

Finançament

Ajuntament de Barcelona

OBJECTIUS CIENTÍFICS

Avançar en el coneixement de la topografia cristiana de *Barcino*, sobretot pel que fa al centre de poder: el grup episcopal amb els diferents edificis de caràcter litúrgic, administratiu i de representació. El projecte reverteix d'una manera permanent en la presentació museogràfica del subsòl arqueològic de la plaça del Rei; els continguts de la senyalítica del jaciment (textos i gràfics) es renoven anualment incloent-hi les noves dades extretes a partir de la recerca.

DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

L'any 2002 es va tancar una part del jaciment de la plaça del Rei al públic, concretament l'aula episcopal o sala de recepció del bisbe i el baptisteri. L'objectiu era posar en marxa un estudi sistemàtic de tota aquesta zona i dur a terme una renovació de la presentació museogràfica, com també millorar el seu estat de conservació, ja que s'hi detectaven un seguit de problemes greus. Durant els anys 2002 i 2003 es van realitzar dues campanyes d'excavació a l'aula episcopal i un nou aixecament planimètric i topogràfic d'aquest edifici. Al mes de novembre de 2003 es va presentar al Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana di Roma l'estat de les investigacions del Grup Episcopal de Barcelona i els primers resultats de les investigacions de l'aula episcopal, treball que es va publicar el 2005.

L'any 2004 es va iniciar un procés de revisió de les restes arqueològiques conservades del baptisteri, una nova lectura arqueològica que, si bé s'havia fet en altres indrets del jaciment, no havia estat així al baptisteri. En una primera fase es va posar en marxa l'inventari, dibuix i estudi de tot el material arqueològic conservat al Museu procedent de les excavacions antigues²; un gran volum de material que ha aportat molta informació i algunes troballes sorprenents, com ara la localització de la pintura del sostre del baptisteri, actualment en procés de restauració. L'any 2006, es va realitzar una nova planimetria del baptisteri que reflecteix fidelment les estructures conservades i

1. En relació als estudis arqueomètrics i arqueològics del material ceràmic vegeu les publicacions Buxeda, *Cau* 2005, 2006 i Beltrán de Heredia Bercero 2005, 2006, a *QUARHIS*, núm. 1 i 2.

2. Campanyes 1950-1952, 1964-1965, 1967-1969, 1970-1975, 1977-1979, 1982-1983.

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web
Para la traducción, consúltense la web
For a translation please go to web

www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

permet de treballar-hi detalladament. Els primers resultats sobre els treballs de recerca del baptisteri van ser presentats al *Convegno Internazionale, Tempi e dinamiche della cristianizzazione tra Liguria di Ponente e Provenza*, celebrat a Albenga al setembre de 2006, organitzat per l'Institut Internazionale di Studi Liguri, la Soprintendenza per i Beni Archeologici della Liguria i el CNRS-Université de Provence, Aix-en-Provence. Al llarg d'aquest any, es portarà a terme una nova planimetria de les dependències

annexes situades a l'est de l'aula episcopal, unes estances estretament vinculades a l'edifici de representació.

Durant l'any 2007, i també al llarg de l'any 2008, es treballarà en una monografia sobre l'evolució d'aquest dos edificis i les dependències situades al voltant. La monografia presentarà les diferents fases constructives, reformes o canvis d'ús des dels segles IV i V dC fins a l'alta edat mitjana. La publicació inclourà també l'estudi dels materials arqueològics: ceràmica, vidre, escultura arquitectònica, pintura, elements de caràcter litúrgic...

MUSEOGRAFIA I INVESTIGACIÓ

Tot i que de bon principi es tenia previst obrir més aviat aquesta zona al públic, això no ha estat possible a causa de la complexitat del projecte. Actualment, les previsions ho situen cap a finals de l'any 2008. Els resultats de la investigació revertiran, com sempre, en la presentació museogràfica, un projecte museogràfic que tot just ara comença a definir-se. Segurament s'obrirà una nova línia de presentació de les restes, una mica diferent de la que van plantejar l'any 1998 a la resta del subsòl, tot i que com s'ha fet en altres espais del Conjunt Monumental, la nova presentació inclou un vídeo de restitució en 3D dels dos edificis.

Aquest nou projecte museogràfic inclourà una nova sala temàtica *El cristianisme a Barcino*, amb la presentació de noves peces trobades a la ciutat, principalment en les excavacions de la plaça del Rei, les quals tot i ser troballes antigues, havien restat inèdites i entre les quals volem destacar un seguit d'elements de caràcter litúrgic i la pintura del sostre de l'edifici baptismal.

BALANÇ DE LA DIFUSIÓ CIENTÍFICA

BONNET, Ch.; BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO, J. 2005. "Nouveau regard sur le groupe episcopal de Barcelone" *Rivista di Archeologia Cristiana* LXXX, 2004 Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana. Ciutat del Vaticà. Roma.

BONNET, Ch.; BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO, J. en premsa. "Nouvelles données sur le baptistère de Barcelone" *Convegno Internazionale, Tempi e dinamiche della cristianizzazione tra Liguria di Ponente e Provenza*. Albenga (2006).

FITXA TÈCNICA

Coordinació:

Dra. Maria Jesús Peréx
Prof. Titular d'Història Antiga
Universidad Nacional de Educación
a Distancia

Investigadors:

- Dr. Javier Cabrero
Prof. Ajudant d'Història Antiga
Universidad Nacional de Educación
a Distancia
- Dr. Javier Andreu
Prof. Ajudant d'Història Antiga
Universidad Nacional de Educación
a Distancia
- Dra. Amparo Hernando
Prof. Titular de Prehistòria
Universidad Nacional de Educación
a Distancia
- Dr. Carlos Martín
Geòleg
Consejo Superior de Investigaciones
Científicas
- Carme Miró
Arqueòloga
Museu d'Història de la Ciutat
- Helena Frade
Arqueòloga
Instituto Português do Património
Arqueológico

Període de realització:

2006-2008

Finançament:

UNED

Pressupost:

12.000 €

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web
Para la traducción, consúltense la web
For a translation please go to web
www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

OBJECTIUS CIENTÍFICS

L'objectiu principal d'aquest projecte és realitzar un atlas de tota la península Ibèrica, on s'assenyalin tots els indrets on hi havia aigües mineromedicinals des de la prehistòria fins a l'antiguitat tardana. Es tracta de recollir tota la documentació possible, tant a nivell historiogràfic, com documents arqueològics i històrics, a l'hora d'unificar la terminologia científica referida a aquest tema.

Per això s'ha elaborat una fitxa matriu, on quedarà recollida tota la informació per tal que, a partir de l'inventari, es puguin comparar i complementar les dades recollides. Els camps que recull, en una primera fase del treball, la fitxa matriu són: localització geogràfica i toponímica; característiques geològiques, geoquímiques i hidrològiques de l'indret; propietats terapèutiques de l'aigua; tractaments hidroteràpics que s'hi han desenvolupat al llarg del temps; restes arqueològiques; documentació històrica i administrativa; i una bibliografia concreta de cada lloc.

DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

El projecte està estructurat en quatre grans apartats:

1. Estudi cartograficogeològic de l'àrea de referència. Prenent com a base el mapa geològic de la península Ibèrica, s'establiran les diverses àrees a estudiar, en relació a les surgències conegudes. Posteriorment es farà una anàlisi de les aigües més importants, tot establint-ne les propietats geoquímiques.
2. Aproximació al fenomen del culte a les aigües a la prehistòria peninsular. Tot l'estudi de la hidroteràpia a l'antiguitat està totalment relacionat amb el culte a l'aigua. Aquest apartat és especialment rellevant pel que fa a la prehistòria i protohistòria, ja que ens permetrà localitzar punts, on no hi ha construccions termals, però sí que pot haver-hi hagut una utilització de l'aigua mineromedicinal. Sense oblidar tampoc que en època romana hi ha grans establiments de culte relacionats amb l'aigua.
3. *Corpus* de les fonts literàries, epigràfiques i iconogràfiques en relació al culte de les aigües i la hidroteràpia a la Hispània romana. Són molts els tractats mèdics que es conserven d'època antiga, alguns dels quals fan referència a les pràctiques hidrotermals. Així mateix, es coneixen diverses fonts escrites que parlen de la utilització de l'aigua, dels diversos tipus d'aigua i de construccions associades a la seva pràctica. Citarem a Hipòcrates, Cels, Sorà, Vitruvi, Heròdot i Plini, entre d'altres. L'epigrafia, a voltes, és l'única resta que ens queda i ens assenyalava l'existència d'un centre termal; per tant, és bàsic fer un *corpus* puntual en relació al tema que ens ocupa.

4. Estudi arqueològic dels centres termals coneguts, els quals configuraran l'Atles. Les termes són un dels edificis propis de la cultura romana més característic. En els darrers anys hi ha hagut un interès creixent per l'estudi dels diversos tipus de termes, però manca encara una sistematització dels estudis de les termes amb funcionalitats terapèutiques, sense oblidar tampoc que segurament tindrien també una utilitat higiènica. Es tracta de fer un estudi comparatiu dels balnearis coneguts, per tal d'establir una tipologia pròpia en relació a les pràctiques terapèutiques que s'hi desenvolupaven.

ESTUDI ARQUEOLÒGIC DELS CENTRES TERMALS

Sovint, a l'hora d'estudiar un balneari d'època romana (entès com a centre termal amb qualitats terapèutiques i salutíferes) s'ha seguit el mateix guió, que a l'hora d'estudiar les termes higièniques, on hi ha un sentit del bany i de les activitats que s'hi desenvolupen, ben definit.

No és el mateix pel que fa als centres terapèutics. A l'hora d'estudiar les termes medicinals, s'ha de tenir en compte els tractaments mèdics que s'hi duïen a terme. L'espai estava estructurat en relació al tipus d'aigua i al tractament hidroteràpic. Pensem que, sovint, als centres termals no s'havia d'escalfar l'aigua, sinó que, com en el cas de Caldes de Montbui, s'havia de refredar per poder-la aplicar al malalt. Havia d'haver-hi sales per a beure, quan la ingestió d'aigua era recomanada, com és el cas de Vichy.

Els balnearis estaven vinculats als cultes de les aigües i als déus guaridors, per tant, això ha de quedar reflectit en la seva arquitectura.

Tot aquest apartat de l'estudi, en relació amb l'estructuració, la complexitat dels edificis, i la seva adaptació al territori, com també en relació amb l'aigua hidromedicinal utilitzada, és el tema que es coordinarà des del Museu d'Història de la Ciutat.

ALESSANDRO RAVOTTO*

FICHA TÉCNICA

Centro de investigación:

Departamento de Ciencias de la Antigüedad
y de la Edad Media

Directora del proyecto:

Isabel Rodà de Llanza

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web

Para la traducción, consúltense la web

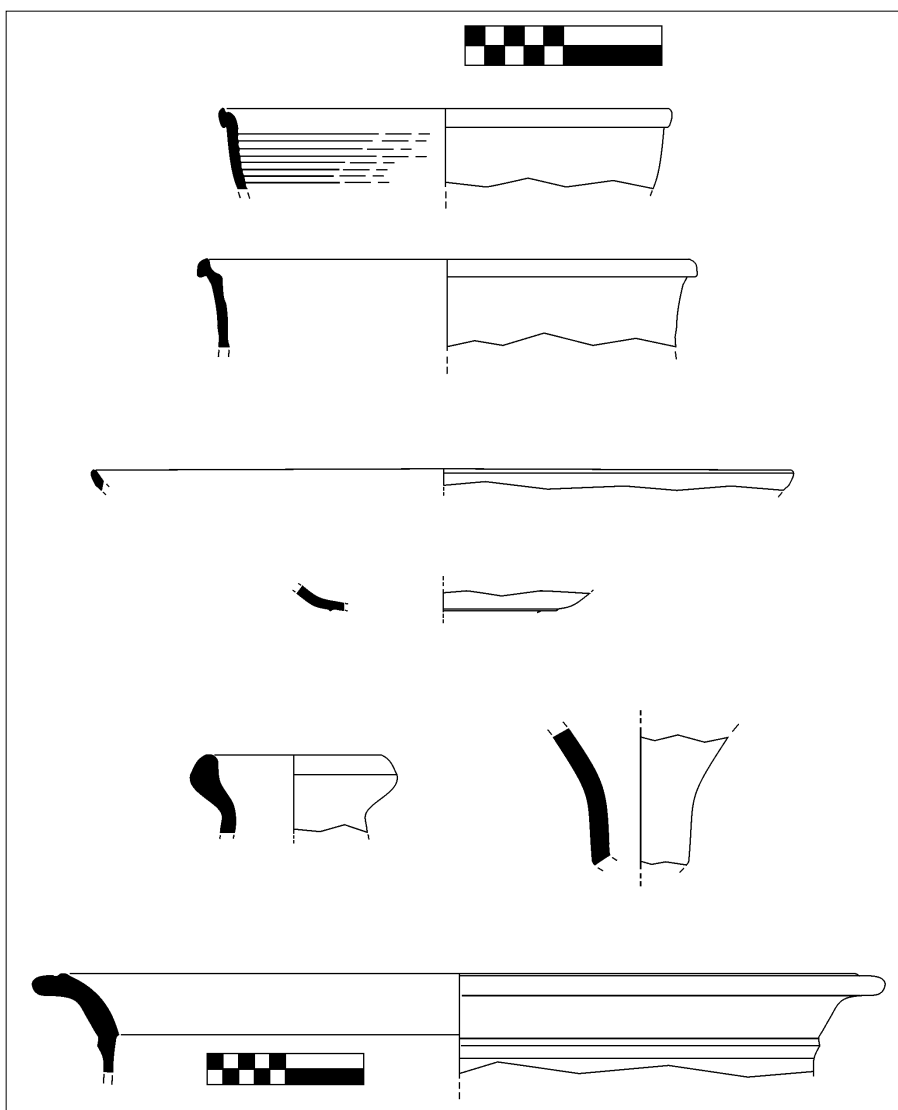
For a translation please go to web

www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

OBJETIVOS

La investigación ha tenido por objeto el análisis del material cerámico, en su mayoría inédito, procedente de excavaciones antiguas que afectaron la muralla de *Barcino*, con el fin de obtener indicaciones cronológicas útiles para la datación del recinto bajo imperial.

El material examinado se conserva en los depósitos del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona y en el Museu d'Arqueologia de Catalunya: corresponde al que se halló en las excavaciones de las torres 8, 11, 12 (excavadas por Josep de C. Serra-Ràfols en 1959) y 10 (excavada por Serra-Ràfols en 1964), a parte del material procedente de la torre 16 (excavada por Serra-Ràfols en 1962 y 1963) y al material procedente de la torre 33 (excavada en el marco de las XXVII y XXVIII campañas arqueológicas del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona en 1967 y 1968). Se han estudiado, además, una serie de hallazgos procedentes de una estructura parcialmente amortizada por la muralla bajo imperial, descubierta por Serra-Ràfols en 1960 delante de la torre 26, y de tres sondeos en las proximidades de la torre 33, llevados a cabo poco tiempo después de haber terminado la excavación de la torre. Finalmente, se ha incluido el material procedente de la torre 6, excavada por Duran i Sanpere en 1949 y publicado en 1969, por las analogías metodológicas de la intervención con los demás ejemplares estudiados.

*Alessandro Ravotto. aleravo@yahoo.it

METODOLOGÍA

El principal obstáculo, a la hora de aprovechar el inventario de los fragmentos para obtener informaciones cronológicas acerca de la construcción de la muralla, reside en la falta de documentación arqueológica relativa a las intervenciones durante las cuales fue hallado el material, ya que éstas se remontan a la época “preestratigráfica” de la arqueología barcelonesa.

Las indicaciones útiles para matizar la procedencia exacta de los hallazgos de cada torre se encuentran en algunos de los documentos que conformaron el archivo personal de Serra-Ràfols, conservados en el Institut d’Estudis Catalans, y en las notas que acompañan las cajas de material, algunas de ellas escritas, muy probablemente, por el arqueólogo.

A partir de esta documentación, interpretada a la luz de los conocimientos actuales acerca de la muralla, se ha elaborado un modelo de referencia que, a pesar de las diferencias entre las torres y sin que pretenda sustituir una documentación estratigráfica moderna, ha permitido agrupar los hallazgos según su procedencia de niveles anteriores, contemporáneos o posteriores a la construcción del recinto.

La utilidad de los hallazgos procedentes de niveles del exterior de la muralla, correspondientes a los que se hallaron en el curso de los sondeos cerca de la torre 33 y probablemente a los fragmentos procedentes de la estructura delante de la torre 26, se ve mermada por la imposibilidad de reubicarlos en sus contextos estratigráficos. Sin embargo, tal material ha servido como referencia al panorama de formas y clases cerámicas presentes en las proximidades del recinto.

RESULTADOS PRELIMINARES

La mayor parte del material relacionado con la muralla procede de estratos anteriores a su construcción: según el tipo de cimentación de cada torre, dichos estratos pueden estar más o menos próximos al nivel de circulación en uso en el momento de la construcción de la muralla. Entre el material asociado a cada torre, procedente de los correspondientes niveles inferiores, existe cierta diferencia cronológica que se ha atribuido, como hipótesis principal, a operaciones de rebaje y nivelación previas al levantamiento de la obra. La pendiente natural del *Mons Taber*, la acumulación de los niveles de uso a lo largo de los siglos y la presencia, documentada en más puntos, de construcciones adosadas al recinto alto imperial, obligaron posiblemente a los constructores a una nivelación del trazado con el fin de homologar la cota entre tramos consecutivos del recinto. Probablemente a causa de esta supuesta nivelación, en la mayoría de las torres el material más moderno no supera la mitad del siglo III d.C., mientras que en el caso de los niveles inferiores de la torre 33 la cronología se extiende hasta el siglo IV d.C. Este último dato, junto con los que se obtienen del material procedente del macizo de la torre, indicaría un *terminus post quem* para situar su construcción entre el comienzo y el primer tercio del mismo siglo, sin que se pueda excluir la prolongación de este límite a épocas algo más avanzadas, debido a la presencia de formas cuya cronología aún no ha sido suficientemente matizada por parte de la bibliografía científica. A nivel indicati-

vo, la construcción de la torre podría situarse en torno a la mitad del siglo IV d.C.

En la torre 33 se ha documentado, además, cerámica procedente de estratos superiores de la muralla, posiblemente de niveles de ocupación en el primer piso. La escasez del número de fragmentos y la larga duración de la mayoría de ellos no permiten asegurar el aparente *terminus ante quem* para el levantamiento de la estructura, a finales del siglo IV d.C.

El material estudiado en el curso de la presente investigación representa el conjunto cerámico relacionado con la muralla más consistente del que se tenga constancia; no obstante, los límites derivados de su procedencia de excavaciones antiguas (falta de rigurosa documentación arqueológica, dispersión de los fondos museales...) obligan a tomar con precaución los resultados.

Estos últimos, si bien integran oportunamente los datos ofrecidos por las más recientes intervenciones arqueológicas en la muralla, necesitan ser confirmados o matizados por excavaciones futuras.

- Niça. MSH Nice & UMR 6130 - Centre d'Etude, Préhistoire, Antiquité, Moyen Age Responsables: Frédérique Bertonecello, Frank Braemer, Gourguen Davtian.
- Tours. MSH Tours - Villes et Territoires - UMS 1835 & UMR 6173 - CITERES - Laboratoire Archéologie et Territoires Responsables: Xavier Rodier, Elisabeth Zadora-Rio.
- Holanda: Institut d'Archéologie de Groningen. Responsables: H. Kamermans i M. Van Leusen.
- Itàlia: grup de la Universitat de Siena.
- Rússia: Kunstkamera Sant Petersburg.
- Suècia: Universitat de Vaxjo, xarxa Pollandcal.: Responsable: M.-J. Gaillard.

Ciutats implicades:

- Aix-en-Provence
- Alexandria
- Angers
- Barcelona
- Bordeus
- Borges
- Lió
- Jerash
- Metz
- París
- Reims
- Rennes
- Tours
- Vannes

Període de realització:

2005 – 2008

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web
 Para la traducción, consúltese la web
 For a translation please go to web
www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

En el marc d'aquesta xarxa, a finals de l'any 2005, arran del col·loqui d'Antibes "Temps et espaces de l'homme en société" es va crear una nova comissió de treball per aprofundir en l'aplicació d'aquestes noves metodologies en el marc de la ciutat, i de l'anomenada arqueologia urbana. La idea és crear un grup de recerca internacional per investigar en el marc urbà. Aquest grup està liderat pel Laboratoire Archéologie et Territoires de Tours.

DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

En un principi s'han establert dues línies de recerca:

1. La constitució i aplicació de SIG en arqueologia urbana. Els treballs monogràfics sobre arqueologia urbana comporten un gran nombre d'informació. Les dades sobre la topografia històrica, l'evolució de la ciutat, la morfologia del cadastre, els camins, les diverses èpoques històriques, creixen i canvien contínuament. La utilització de les noves tecnologies, com els SIG, han portat a una nova concepció de l'organització i gestió d'aquestes dades. Els SIG són molt vàlids per a la recerca i gestió de l'arqueologia urbana, malgrat que és important de fer una modelització i una estructuració específica d'aquestes dades.

2. La modelització gràfica de la ciutat. El fet de poder relacionar les dades temporals amb les espacials ha portat als arqueòlegs a una nova interpretació de l'evolució de les ciutats. Així mateix, el fet de poder comparar la cartografia antiga amb l'actual, i el resultat de les intervencions arqueològiques porta a una racionalització de l'activitat arqueològica, i al desenvolupament de l'anomenada arqueologia preventiva. Es treballarà conjuntament amb geògrafs i arqueòlegs per avançar en la modelització de la dinàmica urbana.

Cada ciutat anirà treballant amb els seus aplicatius propis, i es faran reunions de treball i posada en comú de la informació.

Properament, al mes de març de 2007, a Tours se celebraran unes jornades de reflexió, sobre la representació de les dades espacials en el marc urbà.

FICHA TÉCNICA

Organiza:

Casa de Velázquez
École française de Rome

Coordinación:

- Sonia Pérez Alvarado
Junta de Andalucía-Consejería de Cultura-
Delegación Provincial de Jaén
- Patrice Cressier
UMR 5648-CNRS, Lyon

Investigadores:

- Julia Beltrán de Heredia Bercero
Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona
- Víctor Cañabate Castejón
Universidad de Alicante
- Manuel Castro Priego
Fundación Cultura y Deporte de Castilla-
La Mancha
- Helena Catarino
Universidad de Coimbra
- Sophie Gilotte
Universidad de Coimbra
- Amaya Gómez De La Torre-Verdejo
Museo Arqueológico Regional
de la Comunidad de Madrid
- Carmen Íñiguez Sánchez
CSI Arqueología, Málaga
- Rosa López Guerrero
Universidad de Córdoba
- Raquel Martínez Peñín
Universidad de León
- José Antonio Mellado Rivera
Universidad de Alicante
- Sonia Pérez Alvarado
Junta de Andalucía-Consejería de
Cultura-Delegación Provincial de Jaén
- Álvaro Sanz Paratcha
Junta de Comunidades de Castilla-
La Mancha, Delegación Provincial
de Cultura, Toledo
- Julia Saravia Bautista
Universidad de Alicante
- Elena Serrano
TAR, Soc. Coop. Madrileña
- José Luis Solaun Bustinza
Universidad del País Vasco
- Mar Torra
TAR, Soc. Coop. Madrileña
- Alfonso Vigil-Escalera Guirado
Área, Soc. Coop. Madrileña

Moderadores:

- Patrice Cressier
UMR 5648-CNRS, Lyon
- Sonia Gutiérrez Lloret
Universidad de Alicante
- Sonia Pérez Alvarado
Junta de Andalucía-Consejería de
Cultura-Delegación Provincial de Jaén

INTRODUCCIÓN

El desarrollo de la arqueología medieval en el territorio peninsular ha permitido que el nivel actual de las investigaciones ocupe un lugar destacado con relación a otros períodos históricos. Esto es debido, entre otras muchas cuestiones, al desarrollo de la legislación en materia de patrimonio histórico en general y arqueológico en particular, que ha tenido como principal consecuencia el aumento más que considerable de las intervenciones arqueológicas, de manera paralela al espectacular incremento de las actuaciones urbanísticas en la mayoría de las ciudades, incluyendo no sólo los casos históricos sino también, de manera especial, las zonas periurbanas. En algunos casos privilegiados, la gestación y consolidación de equipos de investigadores medievalistas ha sabido rentabilizar, científicamente hablando, la magnífica oportunidad que se les brindaba. Si la arqueología medieval ha experimentado este desarrollo sin igual, el estudio de la cerámica supone el indicador arqueológico que más y mejores resultados ha proporcionado en este proceso. Desde finales de los años setenta, y en la década de los ochenta, se constituyeron en el territorio nacional diversos grupos de investigadores que, en lo referente a cerámica andalusí, tuvieron como pioneros a A. Bazzana, G. Rosselló-Bordoy y J. Zozaya, seguidos de una segunda generación, deudora de la anterior, como los equipos de M. Acién, L. Caballero, S. Gutiérrez, M. Retuerce, V. Salvatierra, y una larga lista difícil de detallar en esta breve introducción. Los primeros fueron los responsables de establecer los criterios generales para distinguir los grandes períodos de la historia de Al-Andalus, mientras que los segundos sentaron las bases para los estudios de tipo regional. Sin estas dos generaciones, el conocimiento de la cerámica andalusí no sería el que es.

El estado actual de la cuestión, a través de un tercer grupo de investigadores noveles, supone la caracterización de la cerámica en el marco regional y los ámbitos locales, con dataciones cada vez más ajustadas, no sólo a partir de los estudios anteriores y del análisis de las cerámicas comunes hasta ahora relegadas, sino también contando con instrumentos tan valiosos como el soporte informático, que permite gestionar volúmenes de información antes impensables. Esta mejor caracterización de los repertorios cerámicos plantea, no obstante, nuevos interrogantes. Una vez conseguidos unos contextos estratigráficos fiables en la mayor parte de los asentamientos analizados, una de las claves por descifrar es el origen y la pervivencia de cada forma cerámica, a partir de lo cual se establecerán los ámbitos de producción, distribución y consumo de estas cerámicas, deslizándonos, de este modo, desde un análisis formal –previo y absolutamente necesario– hacia otro, de carácter histórico. Cada vez parece quedar más probado que, en la transición entre la tardoantigüedad y el islam andalusí, las transformaciones en los repertorios cerámicos suponen cambios muy paulatinos, frente a posiciones anteriores que defendían grandes rupturas entre ambos horizontes. En el marco temporal en el que se enmarca el seminario, se suceden tres horizontes culturales, solapándose en algún caso. Para comprender la cerámica andalusí es preciso realizar al menos dos estudios comparativos; uno de carácter regresivo, de análisis de la cerámica de época visigoda en su etapa final, y otro en la contemporaneidad de los contextos andalusíes, de estudio del ámbito cristiano del norte peninsular. Igualmente, al menos en latitudes septentrionales, no se pueden comprender los horizontes visigodo y cristiano de manera independiente.

Analizando estos tres horizontes culturales, en sí mismos y en comparación con el resto, estaremos en disposición de interpretar orígenes, pervivencias y convivencias, y, además, sentaremos las bases para el estudio de los sistemas de producción, distribución y consumo de las cerámicas, o lo que es lo mismo, dotaremos a la cerámica de su sentido histórico. En este triple eje cultural, adquiere una especial importancia el estudio de la cerámica visigoda en su etapa final. Su caracterización a partir de contextos bien definidos resulta clave, bien para analizar el origen de muchas formas documentadas en contextos andalusíes y cristianos, bien para valorar el grado de incidencia de la conquista arabo-beréber. Si conseguimos aislar los elementos indígenas de los foráneos, no sólo contribuiremos al estudio de la cerámica andalusí, sino que además podremos ofrecer un referente, más o menos cercano, para caracterizar la cerámica

Período de realización:
5 y 6 de marzo de 2006

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web
Para la traducción, consúltese la web
For a translation please go to web
www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

beréber del norte de África, puesto que cada vez parece perfilarse mejor la propuesta de S. Gutiérrez según la cual la evolución anterior a la conquista musulmana en ambas orillas del Mediterráneo debió desarrollarse bajo parámetros culturales muy similares (aunque quizá no se pueda contemplar todo el Magreb como un solo conjunto homogéneo).

PROPUESTA. Se pretende que los participantes expongan sus problemáticas para trabajar conjuntamente en una propuesta común. De manera general y teórica, podemos analizar estas cuestiones desde una triple perspectiva: las escalas de análisis, los planteamientos metodológicos y los discursos históricos.

LAS ESCALAS DE ANÁLISIS

Tras la reunión celebrada en Salobreña, bajo la coordinación de A. Malpica y publicada en 1993, uno de los aspectos comúnmente aceptados por los participantes, y que hasta ahora no ha sido suficientemente contrastado, fue la regionalización que pareció desarrollarse, al menos para el territorio peninsular, en el tránsito entre la tard Antigüedad y la Alta Edad Media. En consecuencia, los estudios posteriores han cubierto el marco local, abarcando sólo en algunos casos el ámbito regional. Con este seminario se pretende la exposición de cada uno de los ámbitos estudiados, lo que nos permitirá distinguir entre las especificidades de cada asentamiento y los aspectos comunes a otros. Actualmente estamos en condiciones de superar el marco regional y de establecer las tendencias generales de la cerámica, al menos en cada horizonte cultural, y somos de la opinión de que en un futuro próximo se podrá superar el horizonte cultural para tratar los aspectos que caracterizan la cerámica altomedieval peninsular. Es decir, podemos llegar al punto de partida de la primera generación de ceramólogos (ámbito general) pero con las escalas local y regional bien conocidas.

LOS PLANTEAMIENTOS METODOLÓGICOS

Como hemos señalado, en la actualidad son ya varios los casos estudiados que cuentan con contextos estratigráficos fiables; sin embargo, resultaría muy oportuno exponer los planteamientos metodológicos empleados en cada caso concreto. Es decir, se trataría de dar respuestas a las siguientes preguntas:

- ¿Cómo se registra el material, no tanto en el campo, como en el laboratorio? ¿Se estudia el conjunto o se realiza una selección previa?, en cuyo caso, ¿cuáles son los criterios de selección (estratigráficos, morfológicos, decorativos, etc.)?
- ¿Cómo se fechan los contextos y cómo los materiales? ¿Existe interdependencia entre ambos procedimientos o bien una jerarquía entre ellos? ¿En qué momento se realiza el análisis estratigráfico y en qué otro se elabora la tipología?
- ¿Cómo se gestiona la información? En este último punto, adquieren una especial importancia los instrumentos utilizados: las bases de datos, los programas informáticos, etc., así como la incorporación de nuevas tecnologías (análisis de pasta, análisis de láminas delgadas, etc.).

Se trataría, como en el apartado anterior, de una breve exposición individual, para homogeneizar criterios. Con los medios que hoy nos brinda el soporte informático, quizás sería factible y muy oportuno crear un instrumento común de gestión que pudiera consultarse vía internet por el grupo de participantes y que nos permitiera, como poco, un contacto fluido.

LOS DISCURSOS HISTÓRICOS

Esta tercera parte constituiría el epílogo del seminario, tal como recoge el subtítulo elegido ("Una propuesta común"). Se trataría, como en los apartados anteriores, de pasar de los estudios individuales a los análisis generales tratando, en la medida de lo posible, de plantear los siguientes temas:

- Orígenes y pervivencias de los repertorios cerámicos en el marco regional.
- Aspectos comunes y específicos en cada uno de los tres horizontes culturales.
- Tendencias generales de la cerámica altomedieval, en cuanto al proceso de fabricación, acabado de las piezas, aspectos formales, etc.
- Sistemas de producción, distribución y consumo de las piezas cerámicas en la escala local, regional y suprarregional (reino visigodo, estado omeya, reino asturleonés, reino navarro, condados catalanes, etc.).

Como puede observarse, la “filosofía” del proyecto no es la habitual exposición de resultados individuales, ni la divulgación científica propiamente dicha de los mismos. Al contrario, cada participante presentará el estado de su investigación, trabajo si no acabado, por lo menos lo suficientemente desarrollado, después de haber establecido los pertinentes contactos previos. El objetivo es avanzar en una propuesta común. De este modo, se generaría un debate fluido y fructífero, no *a partir de* las conclusiones individuales sino *para llegar a* conclusiones generales. Por este motivo, la finalidad no es la publicación en forma de actas, sino iniciar una andadura común, al margen de dejar por escrito, mediante comunicación colectiva, aquellos aspectos más relevantes, emplazándonos para reuniones futuras. En tal andadura conjunta, sustituyendo a lo que, hasta ahora, habían sido caminos independientes, tendrán que sumarse más investigadores en el futuro.

LOS PARTICIPANTES

La selección de los participantes ha resultado de una doble necesidad: por una parte, los tres conjuntos culturales sobre los que se iba a debatir tenían que ser representados equitativamente y, por otra parte, los investigadores reunidos debían tener la práctica de la gestión y del tratamiento de un material cerámico abundante, preferentemente (pero no sólo) adquirido a través de excavaciones de urgencia. Se trataba de generar un foro de discusión homogéneo en cuanto a experiencia profesional y cuestionamiento histórico. Queríamos, además, tal como apuntamos, iniciar una dinámica generacional. Aunque no están todos los que son, sí son todos los que están, pero —como ya se ha señalado— la operatividad del seminario difícilmente podía permitir una participación más numerosa. Este seminario se celebrará en la Casa de Velázquez (Madrid), institución cuyo interés hacia la cuestiones planteadas por la cerámica medieval es parte de su tradición científica. La École française de Rome colabora en la organización de este acto.

EL MARCO MEDITERRÁNEO

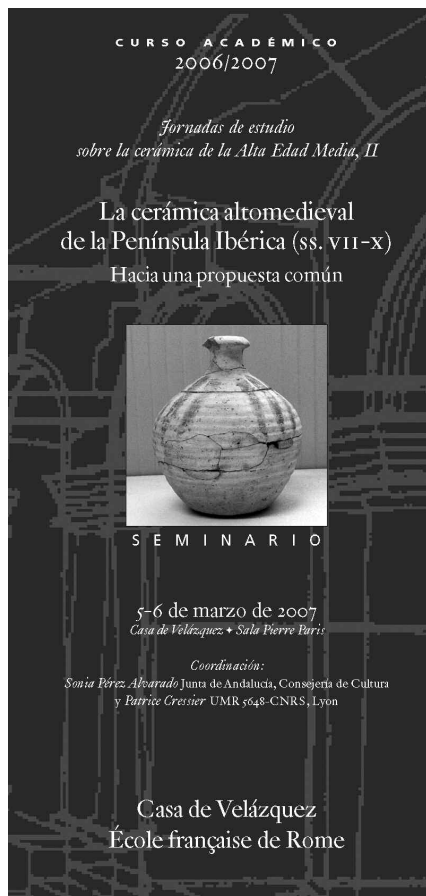
La iniciativa de este seminario se enmarca en un proyecto más amplio, a escala del Mediterráneo occidental e integrando el Magreb. No obstante, el desigual nivel de desarrollo de la investigación en las dos orillas del estrecho de Gibraltar (tanto por lo que respecta a datos disponibles como a metodologías aplicadas) nos impuso la organización de dos encuentros complementarios, siguiendo diferentes criterios. El seminario dedica-

do a la cerámica altomedieval del Magreb se celebró en Roma los días 3 y 4 de noviembre de 2006, bajo el título “La céramique du haut Moyen Âge au Maghreb : état des recherches, problèmes et perspectives” (P. Cressier y E. Fentress, coords.); fue fruto de la cooperación entre la École française de Rome, la Casa de Velázquez, la British School at Rome y la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma. Está prevista la publicación de las actas.

A MODO DE CONCLUSIÓN

Una vez finalizado el encuentro, podemos apuntar que la reunión planteó una aproximación a los problemas metodológicos, abrió una línea de trabajo que tendrá continuidad en reuniones posteriores, con la finalidad de establecer un vocabulario común, una normalización del registro y unos protocolos de actuación, para lo que se formarán grupos de trabajo específicos.

Desde el Museu d’Història de la Ciutat de Barcelona, se ha podido aportar a la reunión la experiencia en el horizonte cultural visigodo y cristiano, la metodología empleada y el proceso de análisis seguido en los estudios sobre la cerámica común del yacimiento de la plaza del Rei (siglos VI-X).

ESTUDI ARQUEOMORFOLÒGIC DEL BARRI DE LA SATALIA EN EL CONTEXT DE LA MUNTANYA DE MONTJUÏC (BARCELONA). APROXIMACIÓ HISTORICOGEOGRÀFICA I DINÀMICA TERRITORIAL

CARME MIRÓ I ALAIX

FITXA TÈCNICA

Coordinació

Carme Miró i Alaix
MHCB

Investigador responsable del projecte:

Josep Maria Palet Martínez
Institut d'Arqueologia Clàssica

Equip de Recerca

Arqueomorfologia i formes històriques del paisatge

Josep Maria Palet (ICAC)
Arnau Fernández (ICAC)
Héctor Orengo (ICAC)
Núria Torras (historiadora)

Fonts textuais i toponímia:

Josep Maria Palet (ICAC)
Núria Torras (historiadora)

Aspectes geològics: les pedreres

Aureli Álvarez (UAB)
Àfrica Pitarch (geòloga)
Joaquim Torres (geòleg)

Geoarqueologia i paleoambient

Ramon Julià (IJA- CSIC)
Santiago Riera (SERP-UB)

Planimetria històrica en 3D

Unitat de Documentació Gràfica - ICAC

Període de realització

2006 – 2007

Finançament

Sector d'Urbanisme. Ajuntament de Barcelona

Pressupost

25.000 €

NOTA

Per a la traducció, consulteu la web
Para la traducción, consúltense la web
For a translation please go to web
www.museuhistoria.bcn.es/quarhis

OBJECTIUS CIENTÍFICS

La muntanya de Montjuïc és una de les zones de la ciutat on es conserva més patrimoni arqueològic, des d'època prehistòrica. Des d'una perspectiva històrica, el vessant nord ha tingut una gran relació amb Barcelona. El barri de la Satalia se situa al vessant nord-est del turó i és l'objecte d'estudi d'aquest projecte de recerca.

L'objectiu principal del treball és l'estudi topogràfic i planimètric diacrònic de la xarxa viària històrica, de les principals estructures agràries (parcel·lars, cadastres, etc.) i de l'estructuració territorial de la muntanya de Montjuïc des d'una perspectiva diacrònica a partir de l'arqueomorfologia i l'estudi documental.

DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

Aquest projecte s'estructura en diferents àmbits d'actuació

1. Anàlisi arqueomorfològica. Planimetria i estudi de les formes històriques del paisatge

L'estudi arqueomorfològic té com a objectiu l'estructuració dels espais agraris al llarg del temps; és a dir, les empremtes tant naturals com antròpiques que queden en el paisatge dels canvis. Les tècniques i els materials d'estudi principals són les fotografies aèries, els mapes topogràfics, la cartografia històrica i el treball de camp. Un dels elements bàsics per analitzar l'estructuració del territori és la xarxa viària. Les vies són estructures paisatgístiques estables, eixos *majors* que poden ser reutilitzats i recrear una determinada morfologia del territori més enllà del seu moment de creació i funcionament original. Un segon camp de recerca és la caracterització dels espais agraris. El conjunt de la informació obtinguda referent a la morfologia històrica del territori serà restituïda a escala 1:5.000 sobre la base dels ortofotomapes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, i tractada a través de SIG. Sobre aquesta base es realitzarà la interpretació arqueomorfològica.

2. Estudi regressiu de fonts textuais

La recerca de documentació escrita, tant a nivell de publicacions com en arxius, és una eina imprescindible per a l'estudi diacrònic del territori. Les dades extretes ens

poden confirmar la pervivència o desaparició de determinats elements del paisatge i proporcionar-nos cronologies absolutes per a determinades actuacions en el territori. En el cas d'aquest estudi, la investigació es fonamentarà en les fonts escrites de tipus agrari, des d'època medieval.

3. Reconstrucció paleoambiental a partir de les anàlisis pol·líniques de l'estany del Port i de l'estudi geoarqueològic del vessant sud de la muntanya

Tant els estudis paleoecològics com els geoarqueològics, basats en la relació entre la modelització del medi físic i la seva dinàmica d'evolució amb les dades obtingudes del registre arqueològic, ens proporcionen informació sobre les característiques del medi natural del passat i la seva relació amb les activitats de l'home, la seva acció i el procés d'adaptació i explotació del territori. Amb la referència dels treballs de Santiago Riera, s'intervindrà en els registres sedimentaris de la zona sud de la muntanya i del lòbul dret del delta del Llobregat i els diagrames pol·línics del Port.

4. Estudi de la formació i evolució de les pedreres d'aquesta zona

La utilització de la pedra de Montjuïc està documentada des d'època romana, la qual cosa ha comportat un canvi important en la morfologia de la muntanya.

Es farà l'estudi de les principals pedreres que s'hi van explotar, com també la seva identificació i localització.

Finalment, es lliurarà una memòria final on quedarà recollida tota la informació proporcionada en els diversos àmbits de la recerca.